

**„FORMULA CU CINCI ELEMENTE” A LUI G.V. PLEHANOV –
PAS RESPINS NEFUNDAT ÎN CERCETAREA TEORETICĂ
A FENOMENELOR CULTURII SPIRITUALE**

Valeriu PARNOVEL

„Formula cu cinci elemente” a lui G. Plehanov este remarcabilă pentru studiul teoretic contemporan al fenomenelor culturii spirituale printr-un șir de particularități: exprimă o continuitate cu învățătura iluminiștilor francezi despre ideologie, constituie o verigă în lanțul investigațional de abordări logice ale fenomenelor menționate, ilustrează o intenție de a crea o metodologie aptă pentru a realiza un obiectiv măreț, desenat de autor ca *istoria spirituală a omenirii* [4, p.159], reprezintă o experiență investigațională nouă care, însă, a rămas nevalorificată și neînsușită. Asemenea subiecte prezintă interes pentru practica de abordări logice a fenomenelor spirituale și contribuie la formarea unui tablou istoric integru al ei. Studiul respectiv este remarcabil, de asemenea, și prin soarta sa dramatică de confirmare în cadrul investigațiilor vizate.

Pentru cititorul de limbă română studiul lui Plehanov rămâne un material prost cunoscut. Deși nici sursele analitice ruse nu bucură publicul cititor prin diversitate interpretativă. De regulă, materialele în cauză elucidează subiecte secundare, lăsând fondul problemei în umbră. Cauza stării respective de tratare constă în faptul că analiștii prezintă formula cu cinci elemente ca un fenomen investigațional singular ce se atașează la corelația ideologie – psihologie socială. În lucrarea de față formula dată se examinează sub un aspect nou: ea se concepe ca parte a complexului de cercetări ce profilează în fenomenele culturii spirituale legăturile ale dezvoltării. Asemenea abordare prezintă formula plehanovistă într-o lumină nouă.

Formula în cauză nu formează o lucrare monografică și nici nu prezintă o expunere sistemică ca atare, ci constituie un complex larg de idei, note, enunțuri etc. Ele se deosebesc după volumul său și sunt „risipite” în multiple studii ce s-au efectuat cu ocazii diferite pe parcursul anilor '90 ai sec. al XIX-lea – primul deceniu al sec. al XX-lea. În ansamblu, formula lui G. Plehanov prezenta la momentul respectiv o formațiune ce se afla în proces de formare, fiind lipsită, de asemenea, și de o întitulare de autor. Dar asemenea circumstanțe nu disimulează faptul că studiul în discuție posedă o tendință novatoare, o idee pronunțată, un subiect comun ce atribuie segmentelor elaborate un aspect de ansamblu, subiecte ce au servit analiștilor creației plehanoviste în calitate de fundament pentru a cuprinde și întitula complexul menționat de idei ca „formulă cu cinci elemente”.

Activitatea menționată a lui Plehanov a decurs la răscrucea secolelor XIX-XX-lea și, astfel, s-a desfășurat în cadrul marilor procese de diferențiere și integrare a științelor, a pasiunii culturii intelectuale occidentale pentru psihologie. În perioada respectivă sporește vădit numărul de investigații științifice ale fenomenelor vieții spirituale a societății, filosofia occidentală este preocupată de numeroase întrebări teoretice despre spiritual. Filosofia marxistă de atunci nu rămânea la o parte de acest proces. În cadrul ei se observă discuții vii despre interacțiunea economiei și ideologiei (denumirea de atunci a domeniului spiritual al vieții sociale), despre posibilitățile metodologice ale filosofiei respective pentru a explica conexiunea menționată, se elaborează interpretări rectiliniu economice, vulgar-sociologice ale proceselor spirituale ale societății.

Lucrările filosofului rus abordează diverse fațete ale culturii spirituale și posedă un caracter polemic, fapt ce indică direct la acuitatea de altădată a subiectului dezbaterii. Dar stilul respectiv nu umbrește modul amplu de expunere: multe din ideile plehanoviste despre

dezvoltarea domeniului spiritual al vieții sociale se deosebesc printr-o cuprindere maximă, sunt în pas cu căutările actuale și au un aspect programatic. Mai jos sunt citate unele fragmente din asemenea idei: „Istoria științifică a dezvoltării spirituale a omenirii încă trebuie scrisă de-a-ntregul. Deocamdată în acest domeniu ne mulțumim cu ipoteze mai mult sau mai puțin ingenioase” [4, p. 159]. Sau un alt enunț semnificativ: „dacă materialismul nu dorește să rămână unilateral cum până în prezent, dacă el nu dorește să-și schimbe propriul principiu prin reîntoarcerea permanentă la concepții idealiste; dacă el nu dorește în felul acesta să recunoască idealismul mai tare în domeniul anumit, el trebuie să dea o explicație materialistă tuturor părților vieții omenești. Partea subiectivă a acestei vieți și este tocmai partea psihologică, „spiritul omenesc”, simțurile și ideile oamenilor” [4, p. 171].

Aceste fragmente conturează limpede câteva laturi de bază ale conceptului de istoria spirituală a omenirii: starea ei de elaborare rămâne ipotezele, orientarea lor de frunte este idealismul, principiul-cheie ar trebui, totuși, să fie materialismul. Totodată, Plehanov constată că mijloacele filosofiei marxiste sunt insuficiente pentru efectuarea asemenea studii. El a înfăptuit numeroase cercetări în domeniul istoriei filosofiei, religiei, literaturii, picturii, politicii etc. În procesul lor s-a evidențiat mărginirea metodei marxiste de a explica specificul istoric, starea sau conturul formațiunilor spirituale prin influența determinantă a economiei. Asemenea meditații sunt citate mai jos: „Pentru a înțelege istoria gândirii științifice sau istoria artei în țara respectivă este insuficient de a ști economia ei” [2, p. 247]. Sau un gând analogic: „În domeniul ideologiilor multe fenomene pot fi explicate prin influența mișcării economice doar în mod indirect. Acest lucru deseori îl uită nu numai adversarii, dar și adepții teoriei istorice a lui Marx” [4, p.176]. Un fragment mai detaliat scoate în evidență complexitatea problemei de cercetare: „În societatea primitivă, ce nu știe divizarea în clase, activitatea productivă a omului influențează nemijlocit asupra concepției lui despre lume și asupra simțului lui estetic. Ornamentarea își ia motivele din tehnică, iar dansul [...] deseori se mărginește cu o simplă reproducere a procesului productiv [...]. Dar într-o societate divizată în clase, influența nemijlocită a acestei activități asupra ideologiei devine în mod considerabil mai puțin vădită. Aceasta și este înțeles. Dacă, spre exemplu, una din varietățile de dans la femeia-indigenă australiană reproduce lucrul ei de strângere al rădăcinilor, apoi se înțelege de la sine că nici unul din dansurile elegante, cu care se distrau, spre exemplu, femeile franceze mondene ale secolului al XVIII-lea, nu putea fi înfățișate ca activități productive ale acestor doamne, deoarece ele nu se ocupau nici cu o muncă productivă, consacându-se îndeosebi „științei pasiunii duioase”. Pentru a înțelege dansul indigenei australiene este suficient de a ști ce rol deține în viața gintei australiene strângerea de către femei a rădăcinilor de plante sălbatice. Dar, pentru a înțelege, să zicem, menuetul este cu desăvârșire insuficientă cunoștința despre economia Franței a secolului al XVIII-lea. Aici noi suntem constrânși să avem de-a face cu dansul ce exprimă prin sine psihologia clasei neproductive. Cu psihologia acestui rând se explică majoritatea covârșitoare de „obicee și reguli de conduită” a așa-numitei societăți decente. Așadar, factorul economic cedează aici locul de cinste celui psihologic. Dar nu uitați că însăși apariția claselor neproductive în societate este produsul dezvoltării ei economice. Deci, factorul economic își păstrează pe deplin semnificația predominantă, deși cedând locul de onoare altor” [4, p. 171-172].

Fragmentele citate mai sus fac evident situația investigațională, în care s-a pomenit Plehanov în procesul examinării problemelor concrete ale istoriei spirituale a societății. El era interesat de o metodă ce ar asigura o examinare concret-istorică a părților de seamă ale fenomenelor culturii spirituale: a specificului, a stării, varietății, conexiunii lor. În realitate, însă, metoda existentă în filosofia marxistă era utilă doar de a indica locurile comune ale istoriei ideologiei, era utilă doar în ultima instanță. În legătură cu acest fapt cercetătorul rus constată că filosofia marxistă nu posedă de metoda căutată [1, p. 201].

Starea respectivă de lucruri se confirmă prin fapte istorice complementare. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea în filosofia marxistă se elaborează interpretări simpliste ale proceselor spirituale ale societății, fapte despre care în detaliu a relevat încă F.Engels. În felul acesta, Plehanov s-a pomenit în situație care îl forța să perfecționeze metoda marxistă de cercetare, recunoscută de el utilă doar în cel mai general aspect, și, de asemenea, să evite tratarea fenomenelor culturii spirituale în mod simplist, rectiliniu economic sau vulgar-sociologic. Metoda nouă de studiu propusă de el a și devenit „formula cu cinci elemente”.

Abordarea respectivă a fost elaborată în baza învățaturii sociologice a lui Marx ce, în linii mari, s-a redus la o formulă cu patru elemente. Cum e știut, ele sunt aranjate în ordine determinativă: forțele de producție se consideră elementul inițial și determină relațiile de producție, ele, la rândul său, condiționează suprastructura, iar ea – formele de conștiință socială. Ultimul element, în terminologia lui Plehanov și întâlnit în asemenea statut la Engels, avea denumirea de ideologie sau forme ideologice. Filosoful rus completează „formula” lui Marx cu un element nou, cu elementul cinci – *psihologia socială*, plasând-o între suprastructură și formele conștiinței sociale sau ideologie [3, p. 179-180, 4, p. 171]. Astfel, nouțateea teoretică a soluției elaborate de Plehanov consta într-un simplu act de adăugire la conceptele doctrinei sociologice a lui Marx a unui termen suplimentar, al psihologiei sociale.

Cum deja s-a relevat, sistemul noțional al doctrinei lui Marx este aranjat în ordine determinativă. Firesc că termenul introdus de Plehanov capătă un asemenea statut și se supune acestei reguli. Astfel, se subînțelegea că psihologia socială ca element structural este determinat de suprastructură, fiind, la rândul său, forță determinantă pentru formele de conștiință socială sau ideologice. Dar anume acest segment al formulei plehanoviste și a devenit mărul discordanței. În I deceniu al sec. al XX-lea ia ființă viziunea politică a lui V. Lenin despre un partid de tip nou. Teza formulei lui Plehanov că psihologia socială determină ideologia, dacă este privită sub aspect politic, intra, după aparență, în contradicție cu preceptele doctrinei politice leniniste. Miezul ei constituia ideea că rolul partidului de tip nou și activitatea lui constau în îngemănarea mișcării muncitorești cu teoria sociologică a lui Marx, în propagarea ei în rândurile maselor muncitorești. Dar, din teza lui Plehanov, privită sub aspect politic, rezulta o concluzie inversă: o asemenea activitate și partid sunt de prisos, masele muncitorești sunt în stare să-și elaboreze de sine stătător ideologia în baza psihologiei lor sociale. Altfel zis, elaborarea lui Plehanov, care nu punea în discuție și nu se referea la subiecte politice, care avea o menire pur investigațională, dar fiind privită și interpretată din punct de vedere politic, se reprezenta ca o antiteză a doctrinei noi politice. Asemenea abordare a servit temei pentru o critică dură și o evaluare negativă ce au suspendat dezvoltarea ulterioară a formulei cu cinci elemente. Dar în cazul respectiv, de față este substituirea fundamentului de evaluare. „Formula cu cinci elemente”, fiind elaborată ca metodologie de a soluționa obiective investigaționale ale subiectelor istoriei spirituale a societății, s-a evaluat în baza unui fundament ei impropriu, ca o doctrină politică. Deci, putem constata faptul că formula lui Plehanov, spre regret, a căzut victimă a unei coincidențe teoretice absurde și a unui concurs de împrejurări politice.

Un alt subiect trecut cu vederea de analiștii formulei plehanoviste este divergența adâncă în priceperea celor două personalități istorice a termenului ideologie, divergență ce, de asemenea, și-a jucat rolul său. Plehanov urma priceperea iluminiștilor francezi despre ideologie: învățatură despre idei, totalitatea și rolul lor în societate. Lenin, însă, interpreta ideologia în sensul contemporan, îngust al cuvântului: formațiune spirituală ce exprimă în mod teoretic și sistemic viziunile unui guvern, partid, clasă socială, deci, fenomen atașat la grupuri sociale, conexas cu interesele lor corporative. Această divergență reflectă două etape ale procesului de formare a termenului ideologie, dar și a celui de psihologie socială. În

I deceniu al sec. al XX-lea statutul categorial al termenilor menționați s-a definitivat. Conceptul lui Plehanov, însă, s-a format în condiții, când ei puteau fi utilizați în diverse semnificații. Dar, spre regret, această divergență vădită a noțiunilor în discuție n-a fost relevată. În rezultat, „formula cu cinci elemente” a fost apreciată doar ca un răspuns politic la raportul dintre psihologia socială și ideologie. Toate amănuntele utilizării lor, intenția plehanovistă de a crea o metodologie de cercetare a istoriei spirituale a omenirii au devenit lipsite de importanță și nu se luau în calcul.

Soarta ulterioară a conceptului plehanovist nu este deloc simplă. Evaluarea lui negativă a rămas unică, starea respectivă a lucrurilor s-a menținut și în perioada sovietică. Viziunea oficială stabilită asupra formulei a predeterminat atitudinea față de formula în elaborare ca o formațiune nereușită, a condus la excluderea ei nemeritată din circuitul cercetărilor teoretice ale fenomenelor culturii spirituale. Studiul plehanovist a fost decenii la rând tratat în mod convertit și simplist, cu excepția unei perioade scurte de circa 15 ani din deceniul II al sec. al XX-lea. Atunci, până la omologarea leninismului în calitate de ideologie oficială a Rusiei sovietice, opera lui Plehanov a servit drept izvor pentru a întocmi primele variante de cursuri didactice de filosofie socială, iar formula în cauză a stat la baza tematicii despre viața spirituală a societății. Omologarea leninismului a „dezactualizat” formula plehanovistă, deplasând-o definitiv într-un con de umbră. În continuare, despre ea se pomenea pentru a se remarca faptul că reprezintă o abordare nereușită a raportului ideologie - psihologia socială. În linii mari, o asemenea reprezentare se menține în Rusia până în prezent. Ultimele lucrări, care se referă la formula în cauză, o apreciază fie ca un aspect sociologic al abordării psihologiei sociale, fie ca un aspect psihologic al tratării științei sociologice [5, 6]. Deci, evaluarea politică nefondată a proiectului plehanovist n-a apropiat cititorul de miezul cercetării lui, invers, în realitate, l-a stârpit din rădăcină.

Sistemul de noțiuni al formulei menționate, reieșind din cele expuse mai sus, se reprezintă original, deși o examinare integră a lui nu s-a efectuat. Cauzele stării respective sunt multiple: lipsa unei descrieri sistemice personale a autorului, stilul polemic de expunere, faza inițială de elaborare a concepției, critica ei distructivă ce a curmat atât dezvoltarea ulterioară a abordării, cât și răspândirea ei. Cum deja s-a relevat, conceptele de bază a studiului plehanovist sunt sistemul terminologic al doctrinei sociologice a lui Marx îngemănat cu noțiunea ideologie, concepută parțial în spiritul iluminiștilor francezi, și psihologia socială, un termen nou, implementat în circulația științifică în timpul dat.

Partea de bază a soluției plehanoviste o constituie terminologia marxistă. Ea a servit temei pentru a elabora metodologia numită ulterior „formulă cu cinci elemente” și asigura o abordare materialistă. Un rol de seamă îi revine conceptului ideologie. El este utilizat de filosoful rus în semnificația inițială, pozitivă și amplă, neluând în calcul tradiția în formare de interpretare îngustă și negativă a conceptului ideologie. Astfel, termenul *ideologie* are sens de totalitate a fenomenelor spirituale (echivalentul contemporan este reprezentat prin definiția conștiinței sociale), iar fiind folosit la plural, *ideologii*, capătă semnificația de forme spirituale aparte (în limbajul actual se echivalează cu termenul forme ale conștiinței sociale). Unica excepție și noutate în interpretarea termenului ideologie îl constituie faptul că Plehanov o abordează deja din punct de vedere materialist și istoric. Conceptele menționate sunt completate cu zeci de noțiuni noi, precum stare de spirit, caracter național, curențe mintale, idealuri și preconcepții etice, obișnuințe, stereotipuri, psihologie de clasă, conștiință de clasă, psihologie națională, prejudecăți de clasă etc.

Veriga centrală a metodologiei elaborate o constituie conceptul psihologie socială. Motivul introducerii acestui concept s-a elucidat mai sus. În procesul examinării fenomenelor culturii spirituale, Plehanov a conștientizat caracterul limitat al metodologiei

marxiste și filosoful rus căuta mijloace de a-l depăși. În reprezentarea lui, mijlocul potrivit se considera psihologia socială. Introducerea conceptului respectiv oferea anumite avantaje investigaționale. El orienta cercetătorul fenomenelor spirituale în direcția de a lua în cont, a scoate în evidență specificul lor comun, fapt care poate fi apreciat cu siguranță ca unul pozitiv. Astfel, în baza abordării elaborate, Plehanov a evitat cu succes devierile de a trata fenomenele culturii spirituale în mod rectiliniu economic sau vulgar-sociologic, devieri admise de alți adepți ai filosofiei marxiste ce n-au folosit conceptul psihologie socială. De asemenea, Plehanov deseori atrage atenția cititorului la faptul că în baza psihologiei sociale se obține o tratare istorică fină a subiectelor analizate, este posibil de a determina specificul, forma, starea fenomenelor spirituale examinate. Mai mult decât atât, psihologia socială prezintă fundamentul lor comun. Temei pentru justificarea particularităților mai sus marcate pot servi seama de fragmente noi din opera lui. „Pentru a înțelege istoria gândirii științifice sau istoria artei din țara respectivă este insuficient de a ști economia ei. Trebuie să știi a trece de la economie la psihologia socială, fără cercetarea atentă și conceperea cărei este imposibilă explicația materialistă a istoriei ideologiei. [...] Nu există nici un fapt istoric, apariția cărui n-ar fi determinată de economia socială; da nu mai puțin adevărat este și aceea că nici un fapt istoric, cărui nu i-ar fi precedat, care nu ar fi însoțit și după care n-ar fi urmat o anumită stare a conștiinței. De aici este evidentă însemnătatea enormă a psihologiei sociale. Dacă de ea trebuie să ținem seamă deja în istoria dreptului și instituțiilor politice, apoi fără ea nu se poate face un pas în istoria literaturii, artei, filosofiei ș.a.” [2, p. 247-248]. Sau un alt fragment ce indică nemijlocit la subiectul dezbaterii: „Că toate ideologiile au o singură rădăcină comună – psihologia epocii respective, a înțelege acest lucru nu prezintă dificultate și în el se va convinge oricine ce măcar fugitiv a luat cunoștință de fapte. Indicăm, spre exemplu, la romantismul francez. V.Hugo, E.Delacroix, H.Berlioz activau în trei domenii ale artei absolut diferite. Și toți ei se țineau departe unul de altul. Cel puțin, Hugo nu iubea muzica, iar Delacroix se comporta cu dispreț față de muzicienii romantici. Și totuși, acești trei oameni remarcabili sunt numiți, pe bună dreptate, trinitate romantică. În opera lor s-a oglindit una și aceeași psihologie” [3, p.180]. Totodată, avantajele și posibilitățile modului de abordare declarate de Plehanov au rămas, totuși, confuze. Abordarea plehanovistă a rămas, în cele din urmă, un fenomen al intuiției lui personale și nu un procedeu accesibil pentru o utilizare publică sau didactică. Autorul formulei n-a dezvoltat, n-a făcut explicită procedura de obținere a specificului comun al fenomenelor culturii spirituale analizate în baza psihologiei sociale. Fiind prezentată de autor ca factor determinant față de ideologie (în tratarea contemporană, față de formele conștiinței sociale), în rezultat, psihologia socială rămâne difuză ca mod de soluționare. Rămâne neclar mecanismul de trecere „de la economie la psihologie socială” și obținerea în baza ei a specificului sau formei fenomenului spiritual examinat, cum ar fi dansul menuet sau creația romanticilor francezi. Astfel, termenul central al formulei cu cinci elemente nu oferă răspunsuri, ci provoacă noi întrebări și obiecții, dă la iveală și deficiențe vădite. Cele mai însemnate dintre ele sunt modul difuz de utilizare și operarea ostensivă. Este evident faptul că, dacă formula menționată constituie o metodologie de nivel teoretic, apoi cititorul este în drept să spera și la rezultate similare. Dar, spre regret, așa ceva nu se observă. Invers, dispunând, chipurile, de mod teoretic de soluționare, Plehanov permanent operează cu exemple și nu cu esența lor. Astfel, cercetarea particularităților fenomenelor spirituale, stilul de demonstrație manifestă un caracter nu teoretic, ci ostensiv, ce și înseamnă o operare cu exemple.

Modul de soluționare înaintat de Plehanov nu asigură o demonstrație a intenției declarate. Dar, lipsa accesibilității procedurii de aplicare nu umbrește, nu scade din însemnătatea intenției. În viziunea noastră, Plehanov a intuit în mod corect faptul că studiul vieții

spirituale a societății, fie sub aspectul istoric sau cel teoretic, necesită un fundament, un principiu ce ar servi drept mijloc de a evidenția specificul comun (și cel istoric) al fenomenelor spirituale ale societății scoase în analiză. Teza respectivă, la prima vedere, pare a fi neașteptată sau considerată neîntemeiată. Dar, investigațiile teoretice ale domeniului spiritual al vieții sociale, precum studiile lui S. Freud în domeniul culturii spirituale, practica structuralismului, conceptul structura conștiinței sociale, fiind analizate prin prisma acestui subiect, scot în vileag prezența în ele a unei idei similare.

Este oportun de a sublinia în mod repetat ideea centrală a examinării efectuate: „formula cu cinci elemente” nu se reduce la problema ce ține de raportul psihologia socială și ideologie. La acest fapt indică în mod direct enunțul plehanovist ce poate fi înaintat în calitate de moto al formulei elaborate: „*toate ideologiile au o rădăcină comună în psihologia epocii respective*” [3, p. 180]. La un scop de proporții – elaborarea unui tablou istoric integrat al vieții spirituale a societății, cum s-ar definit în limbajul contemporan, indică conținutul și rolul noțiunilor de bază a formulei în cauză. Confruntarea ideilor ei principale cu cele ale lucrărilor analogice precedente, precum învățătura iluminiștilor francezi despre ideologie, doctrina socială elaborată de Hegel în *Filosofia spiritului*, discursul lui A. Comte despre *Legea celor trei stări ale evoluției spiritului uman*, *Scrisori despre materialismul istoric* al lui Engels, scoate în relief o problematică generală care ar putea fi definită ca profilarea legităților domeniului spiritual al vieții sociale. Aportul formulei lui Plehanov în abordarea menționată constă în faptul că el conturează un obiectiv real al studiului sferei spirituale a societății (elaborarea istoriei spirituale a omenirii), conștientizează lipsa și însemnătatea unui asemenea compartiment, deosebirea lui de istoria economică, socială, politică, înfiripă o metodologie corespunzătoare, intuiește despre un fundament analitic pentru fenomenele culturii spirituale. Asemenea elaborări permit a plasa formula cu cinci elemente în rândul cercetărilor sus-menționate și a aprecia locul ei ca o verigă în lanțul lor.

Ideea lui Plehanov de a elabora subdiviziunea de istorie spirituală a omenirii prezintă valoare științifică. Cât privește modul ei difuz de soluționare, apoi el nu poate diminua intenția declarată. Ea merită a fi păstrată și dezvoltată, căutând mijloace noi de soluționare, potrivite scării și specificului problemei conturate. Ideea menționată, fiind formulată limpede, profilând din preceptele studiului preconizat, rămâne actuală și se încadrează în problema fundamentală a cunoștinței socioumanistice contemporane – *reproducerea teoretică a procesului istoric de dezvoltare spirituală a societății ca integritate*. Înaintarea unei asemenea probleme demonstrează faptul că filosofia a depășit exagerarea de altă dată a rolului ideilor în societate, dar, totodată, nu neagă, nu ignoră și nu reduce valoarea lor. Soluționarea acestei probleme va ridica știința socioumanistică la o treaptă nouă, poate fi spus, la nivel de maturitate al ei.

În lumina celor expuse mai sus este oportun de a reveni la evaluarea modului de soluționare examinat și a preciza cauza principală a eșecului. Ea nu se observă nemijlocit, deoarece se contopește cu o premisă neevidentă și poate deveni vădită doar în rezultatul analizei formulei în discuție și conturării problemei investigaționale generale. Plehanov s-a pomenit într-o situație neordinară. Era necesar de a soluționa o problemă imensă, cum se prezintă dezvoltarea spirituală a societății, și filosoful rus recurge la o cale arhisimplă. El atrage un sistem cunoscut de noțiuni, elaborat pentru alte scopuri, și îl completează cu un termen nou. Dar, o astfel de soluție arată naiv, deoarece este evident că un singur termen, la care recurge mereu Plehanov, nu poate asigura cuprinderea și reflectarea numeroaselor fațete ale problemei imense. De asemenea, introducerea termenului suplimentar ca mod de soluționare are sprijin ideatic în premisa neevidentă și, totodată, eronată că, chipurile, noțiunile disponibile din filosofie sunt acceptabile și suficiente pentru cercetarea legităților

domeniului spiritual al vieții sociale și a dezvoltării lui istorice. La o necesitate corespunzătoare premisa respectivă devine un indicator metodologic. El orientează și justifică că este suficient ceva a modifica, a completa sau a combina în noțiunile acceptabile, fapt ce și a realizat Plehanov. Astfel, premisa respectivă și prezintă cauza principală a eșecului. Experiența investigațională a filosofului rus a elucidat faptul că fenomenul dezvoltării spirituale a societății, având dimensiuni impunătoare, poate fi asimilat doar prin crearea unei teorii speciale, probabil, multinivelare și nicidecum printr-un simplu act de introducere a unui singur termen.

Evaluarea formulei cu cinci elemente nu poate fi negativă sau superficială. Fără exagerare, formula, ca atare, prezintă de la sine o experiență investigațională vrednică spre atenție a studiului legităților domeniului spiritual al vieții sociale prin faptul că îndeamnă spre căutări, oferă material pentru meditații și discuții.

Bibliografie:

1. Плеханов Г.В. *Двадцать пятая годовщина смерти К.Маркса*. В: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. В 5 т. Москва: Госполитиздат, 1957. Т. 3, с. 197-201.
2. Плеханов Г.В. *О материалистическом понимании истории*. В: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. В 5 т. Москва: Госполитиздат, 1956. Т. 2, с. 236-266.
3. Плеханов Г.В. *Основные вопросы марксизма*. В: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. В 5 т. Москва: Госполитиздат, 1957. Т. 3, С. 124-196.
4. Плеханов Г.В. *Очерки по истории материализма*. В: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. В 5 т. Москва: Госполитиздат, 1956. Т. 2, с. 33-194.
5. *Психологическая наука в России ХХ столетия: Проблемы теории и истории*. Под ред. А.В. Брушлинского. Москва: Ин-т психологии РАН, 1999, с. 377-381.
6. *Социология в России*. Отв. ред. В.А. Ядов. 2-ое изд. Москва: Ин-т социологии РАН, 1998, с. 123-126.